

VOORWOORD

De eerste helft van de jaren tachtig was België het toneel van een golf van politiek geweld, met een impact op de publieke opinie die wij ons vandaag – zowat vier decennia later – nauwelijks nog kunnen herinneren. Dramatische flarden zijn blijven hangen en halen zelfs geregeld nog de voorpagina's, zoals de gruwel van de Bende van Nijvel. Dat is te danken aan de inspanningen van de nabestaanden van de slachtoffers. Maar wie weet nog echt dat de links-extremistische terreurdaden van de *Cellules Communistes Combattantes* (CCC) net in diezelfde eerste helft van de jaren tachtig vielen? En nog vager in ons historisch geheugen liggen de acties van rechts-extremistische groupuscules, die ook in dezelfde jaren toesloegen. De menselijke drama's van de aanslagen in Zaventem en het metrostation Maalbeek in maart 2016 doen ons vergeten dat in die eerdere periode de tol aan mensenlevens bijna even zwaar was.

Met de decennia vervliegen de herinneringen. We mogen ons gelukkig prijzen dat Paul Ponsaers ons bij de les houdt. Eerder schreef hij *Jihadi's in België en Loden jaren*. Zijn boek over de jihadi's in België verscheen in 2017. Daarin bood hij ons een onovertroffen helder relaas over de stamboom van het jihadisme in ons land, als achtergrond van een minutieuze reconstructie van de aanloop naar de aanslagen in Brussel en Zaventem in maart 2016. In het tweede boek, verschenen in 2018, schetste hij niet alleen de context waarin de feiten van de Bende van Nijvel zich afspeelden, maar trachtte hij ook feit en verzinsel van elkaar te scheiden.

Met zijn nieuwe studie naar het rechts- en links-extremistische, alsook het 'geïmporteerde' politieke geweld van de jaren tachtig voltooit hij een triptiek die de hele bandbreedte van het politieke geweld in de recente geschiedenis van ons land bestrijkt.

Opnieuw reconstrueert Paul Ponsaers nauwgezet wat gebeurde. Dit feitenrelaas alleen al frist het geheugen op van wie die jaren tachtig beleefd heeft. Voor

wie dat niet het geval is, is het allicht een eyeopener. Maar hij peilt verder. Hij ontleedt de tijdgeest waarin deze diverse vormen van politiek geweld konden gedijen. Radicalisering, zo betoogt hij, staat niet los van de samenleving. Zij wortelt in de samenleving. Op zoek gaan naar de structurele oorzaken van politiek geweld betekent geen verschoning van dat geweld. Enkel wat men begrijpt, kan men bij de wortels aanpakken.

Het beeld dat hij ophangt van het België van de eerste helft van de jaren tachtig is er een van politieke en maatschappelijke polarisering. Extreemrechts en extreemlinks vertegenwoordigden de uiterste polen van het gepolariseerde politieke spectrum. Alles onderscheidt beide vormen van extremisme – niet alleen hun ideologie, maar ook hun houding ten opzichte van de staat. De eerste trachtte de staat te infiltreren om sleutelfiguren te rekruteren, vooral in leger en veiligheidsdiensten, die hen in staat moesten stellen hun activiteiten te professionaliseren, met inbegrip van hun paramilitaire capaciteiten. Dat leverde niet alleen problematische persoonlijke verhoudingen op tussen informanten en hun rechts-extremistische doelwit, maar achteraf ook allerlei complottheorieën. De tweede werd geïnfiltrerd door de staat omdat ze aangezien werd als de vijand van de staat. Mede daardoor kreeg het links-extremisme in die jaren meer aandacht dan haar rechts-extremistische evenknie. Maar ook hier was de verhouding tussen informant en doelwit niet altijd loepzuiver, zo leert ons Ponsaers' kroniek.

De geschiedenis bereidt haar gerechten nooit tweemaal op dezelfde manier. Maar de ingrediënten, en soms de recepten, zijn wel vaak dezelfde. Sinds 2015 wijzen veiligheidsdiensten erop dat rechts-extremisme opnieuw aan een opmars bezig is, in Europa en in de Verenigde Staten. Het beeld verschilt van land tot land, maar de trend is onmiskenbaar, zo valt te horen. Een blik in de achteruitkijkspiegel van de geschiedenis helpt om klaarder te zien in de voedingsbodem van het nieuwe rechts-extremisme – én in de incubatieperiode waarbij extremistische groepen vooralsnog nog niet gewelddadig optreden, maar zich daar actief op voorbereiden.

Maar wat vooral in het oog springt, is de opvallende gelijkennis tussen de maatschappelijke polarisering van toen en nu. Zowel het links- als het rechts-extremisme gedijden in een atmosfeer van tweespalt van de samenleving. Hun activisme en hun aanslagen vloeiden voort uit deze gepolariseerde omgeving

én versterkten haar. In dezen verschilden beide vormen van extremisme niet van elkaar, maar waren ze elkaars objectieve bondgenoten. Hetzelfde kan vandaag gezegd worden van het rechtsextremisme en het jihadisme – én van het hedendaagse maatschappelijke debat. Wie in een samenleving groepen mensen tegen elkaar opzet, spreidt mee het bed voor extremistische groupuscules die zich aan zulke maatschappelijke tegenstellingen laven.

Paul Ponsaers gaat de moeilijke dilemma's bij de bestrijding van het politieke geweld niet uit de weg. Hij schetst de spanning tussen preventie en repressie in die jaren. Hij wijst op het sluimerende gevaar dat in de naam van de strijd tegen het terrorisme, radicale ideeën gecriminaliseerd worden én daarmee de vrijheid van meningsuiting in het gedrang wordt gebracht. Hij waarschuwt voor de impact van maatregelen inzake terreurbestrijding op individuele vrijheden en rechten.

Het zijn geen nieuwe dilemma's. Ze duiken op telkens samenlevingen geconfronteerd werden en worden met een aanhoudende golf terreuraanslagen.

Dat was het geval op het einde van de negentiende eeuw, toen de halve wereld (en ook België) af te rekenen kreeg met een reeks gewelddadige anarchistische aanslagen. De Franse *lois scélérates* van 1893 en 1894 die in naam van de strijd tegen het terrorisme het hele anarchisme buiten de wet stelden, vormen daarvan een schoolvoorbeeld. In de jaren zeventig en tachtig, zo weten we nu uit het terrorismeonderzoek, was de harde reactie van de staat een bijkomende rekruteringsbron voor links-extremistische groepen in Italië en Duitsland. Met de opkomst van het jihadi-terrorisme rond de eeuwwende dook meteen ook een nieuwe variant van dat oude debat op: waar trekken we precies de grens tussen het optreden tegen gewelddadige extremisme en tegen niet-gewelddadige vormen van religieuze orthodoxie?

Simpele antwoorden op deze moeilijke maatschappelijke discussies zijn er niet. Nuances moeten het vaak afleggen tegen haastige conclusies – die de polarisering verdiepen en daarmee de extremistische groepen in de kaart spelen. Het is een debat dat vandaag niet alleen de publieke opinie en de politieke wereld beroert. Het debat leeft ook bij de veiligheidsdiensten. Opvallend genoeg nemen deze – die op de eerste rij staan bij de strijd tegen het terrorisme – vandaag soms (vaak) meer genuanceerde standpunten in dan wat te horen valt

in het politieke en het publieke debat. Wellicht is dat een significant verschil met de jaren tachtig.

Maar Ponsaers' aandacht voor historische continuïteiten helpt ook klaar te zien in een andere vorm van terrorisme die ons land in de jaren tachtig teisterde. België is geen eiland in de wereld en buitenlandse conflicten werden – vroeger en nu – ook hier geïmporteerd. Conflicten in Turkije en Marokko en het Palestijns-Israëliësch conflict kregen vertakkingen in België. Groepen en individuen, soms georganiseerd, soms in los verband vonden in België een thuishaven, en soms ook hun doelwitten. Ook bij dit geïmporteerde terrorisme blijkt dat politiek geweld vaak verre wortels heeft en late uitzaaiingen.

Prof. dr. Rik Coolsaet

Ere-gewoon hoogleraar Universiteit Gent

Senior Associate Fellow, Egmont Royal Institute for International Relations

INLEIDING

HOOFDSTUK 1

De logica van extreme polarisering

'Vraag je maar niet af waarheen de wind je leidt

Angst is maar voor even

En spijt is voor altijd

Je kan niet eeuwig bang zijn

Voor het verliezen van de strijd

Angst is maar voor even

En spijt is voor altijd'

KOMMIL FOO

1.1 Macht is uitgesteld geweld

Macht is uitgesteld geweld (Arendt, 2004). Dit boek gaat daarover. Macht uitoefenen is erop gericht de ander te laten doen wat jij wil. Hem ertoe te brengen je te gehoorzamen. Dat kan maar omdat die ander weet, of ervan overtuigd is, dat er anders sancties zullen volgen. Macht uitoefenen is kortom dreigen met geweld. Zonder die geweldsdreiging bestaat macht niet. De machtshebber domineert dankzij geweldsdreiging, terwijl de ondergeschikte doet wat van hem verwacht wordt omwille van diezelfde geweldsdreiging.

In een democratische rechtsstaat zal de machtshebber sancties opleggen via zijn gerechtelijk apparaat, op basis van wetten die gestemd zijn door een democratisch verkozen meerderheid. Daarover gaat het hier niet, hoewel natuurlijk – ook in een democratische rechtsstaat – diverse vormen van structureel of systemisch geweld kunnen worden uitgeoefend door (politieke) machtshebbers.

Het gaat dan in eerste instantie over vormen van maatschappelijke ongelijkheid en achterstelling (Ruggiero, 2019). Daarover gaat dit boek dus niet. Het gaat wel over de uitoefening van buitenparlementair politiek geweld.

Terrorisme in België is de titel van dit boek. Terrorisme gericht op machtsverwerving. Terroristen willen macht verwerven, niet omwille van persoonlijke motieven, maar omwille van politieke drijfveren. Vandaar dan ook de ondertitel *Polarisering en politiek geweld*. Terroristen zijn het niet eens met de gevoerde politiek en trachten te wegen op de besluitvorming door te dreigen met geweld. Indien die dreiging onvoldoende effect heeft, zullen zij effectief geweld aanwenden, vanuit de overtuiging dat een dergelijk optreden de besluitvorming in de toekomst zal beïnvloeden.

Terroristen willen met andere woorden macht uitoefenen op het beleid, en weten dat zij hiermee ook impact hebben op het onveiligheidsgevoel van burgers. Via die weg kunnen ze politici bijkomend onder druk zetten. Terrorisme heeft dus enerzijds te maken met bedreiging, chantage en intimidatie, maar ook met effectieve geweldsuitoefening. Terrorisme wordt dan gezien als een praktijk van berekende, demonstratieve en gewelddadige handelingen, niet gehinderd door wettelijke of morele beperkingen, vooral gericht tegen burgers, en uitgevoerd voor propagandadoeleinden en met de bedoeling om een psychologisch effect te creëren (Schmid, 2011).

Eén van de meest essentiële kenmerken van terrorisme is inderdaad dat terroristische acties steeds vanuit een politiek oogmerk worden ondernomen. Vaak wordt ook verwezen naar ideologische of religieuze motieven, maar deze zijn niet doorslaggevend. Terroristische aanslagen worden gepleegd om politieke veranderingen teweeg te brengen. Terroristen hebben, in tegenstelling tot andere misdadigers, met hun acties een *publiek doel* voor ogen, en niet zozeer private belangen. Terroristen proberen de bevolking angst aan te jagen of de overheid tot veranderingen te dwingen en via hun ondernomen acties willen zij hun positie in de maatschappij bevestigen en versterken. Ultiem willen terroristen dus wegen op het bestaande politiek bestel, zijn ze politiek gemotiveerd. Het is daarom ook dat elke vorm van terrorisme beschouwd kan worden als antidemocratisch. Ze stellen zich immers buiten de vertegenwoordigende parlementaire democratie, die via verkiezingen de besluitvorming richting geeft.

Veel definities van terrorisme verwijzen naar het gebruik van geweld tegen personen of goederen omwille van ideologische of politieke redenen, met het doel de eigen doelstelling door middel van terreur, intimidatie of bedreigingen te bereiken. In een periode van toenemende polarisering zijn dergelijke definities wel erg ruim. Er zijn immers personen of groepen die kunnen dreigen met geweld, maar daarom niet overgaan tot geweldpleging. Gelukkig maar. Radicalisering hoeft niet tot geweldpleging te leiden. Het kán, maar is eerder uitzondering dan regel. Veel radicaliseringsprocessen binnen groepen en in de hoofden van mensen spelen zich af ‘tussen de oren’, vertalen zich soms in verbale vormen van geweld of berichten via sociale media¹, maar hoeven niet noodzakelijk te leiden tot de ‘passage à l’acte’². Het overgaan tot geweld blijft dan ook het onderscheidend criterium om ondubbelzinnig te spreken over illegitiem en illegaal handelen. Daarom heb ik ervoor gekozen me in dit boek te beperken tot die groepen of personen die effectief zijn overgegaan tot geweldpleging.

1. Een voorbeeld hiervan is de zaak rond *Schild & Vrienden* (S&V). Op 5 september 2018 bracht het televisieprogramma *Pano* van de VRT een ophefmakende reportage waarin de gematigde Vlaamsgezinde publieke retoriek werd gecontrasteerd met de racistische, seksistische en antisemitische internetmemes op interne communicatiekanalen van S&V. Tussen de memes zaten onder meer verwijzingen naar **Adolf Hitler** en vrouwonvriendelijke memes. Ook verschenen er foto’s van leden die met (al dan niet echte) wapens poseerden. Daarnaast viseerde S&V de Vlaamse Jeugdraad als links bastion. Ook werd getoond hoe de organisatie ‘trollen’ lijkt in te zetten tegen andersgezinden. Voorts bleek uit de reportage ook dat S&V zich tracht in te bedden in de transnationale alt-rightbeweging. Na de *Pano*-uitzending kwam de beweging in een mediastorm terecht waarbij tal van S&V-mandatarissen geweerd werden van kieslijsten van N-VA, Open Vld en CD&V. Het parket opende een onderzoek naar de organisatie, en bij 15 leden werden er huiszoeken uitgevoerd. S&V leider **Dries Van Langenhove** deelde een video op sociale media waarin hij beweert dat de reportage een fout beeld schetst en zijn beweging het slachtoffer is geworden van *trial by media*. In januari 2019 verklaarde de voorzitter van Vlaams Belang, **Tom Van Grieken**, dat S&V-oprichter Van Langenhove als onafhankelijk kandidaat, federaal lijsttrekker werd voor het *Vlaams Belang* in Vlaams-Brabant. Op 17 juni 2019 werd Van Langenhove in verdenking gesteld wegens mogelijke inbreuken op de antiracismewet, de negationismewet en de wapenwet. Tot deze conclusie kwam het Gentse parket sinds het onderzoek in september 2018 werd geopend. Hij werd vrijgelaten onder voorwaarden, waarbij een bezoek aan de *Kazerne Dossin* werd voorop gesteld. Van Langenhove ontkende alles wat hem ten laste werd gelegd.

2. ‘Passage à l’acte’ is een term, oorspronkelijk afkomstig uit de Franse psychiatrie, die verwijst naar een gewelddadige handeling. In het Engels wordt hiervoor de term ‘acting out’ gehanteerd. In de oorspronkelijke betekenis werpt het subject zich op dit punt in een totale ruptuur, identificeert hij zich met het ‘traumatisch reële’.

1.2 Een rafelig werkveld

Ik begrijp natuurlijk wel dat terrorismebestrijding noodzakelijkerwijs ook een preventief karakter omvat. Afwachten tot er geweld gepleegd wordt, is immers naïef en gevaarlijk. Bestrijding van politiek geweld moet dan ook anticiperen op *mogelijke* toekomstige geweldpleging, precies om te voorkomen dat het zover komt. Steeds zal de vraag na een aanslag luiden: ‘Was dit niet te voorzien? Was dit niet te voorkomen?’ De definitie van terrorisme is dan ook steeds tot op bepaalde hoogte retroactief. Teruggaan in de tijd – *nadat* politiek geweld zich heeft voorgedaan – is nodig om de motieven van de daders te achterhalen, zeker wanneer een aanslag niet expliciet wordt opgeëist, maar ook om te bepalen vanaf welk moment die daders – en hun mogelijke medestanders – zich begonnen voor te bereiden op de ‘*passage à l’acte*’. Wanneer zijn zij begonnen met het aanschaffen van explosieven of wapens? Zijn zij opleidingen gaan volgen om zich voor te bereiden op de actie? Hebben zij een clandestiene infrastructuur uitgebouwd? Hoe hebben zij dat alles gefinancierd? Kortom: de ‘*passage à l’acte*’ ligt in de tijd vóór de geweldpleging³.

Dat alles zal naderhand moeten achterhaald worden om de rechter de gelegenheid te bieden de feiten te beoordelen. Maar – en daar ligt het dilemma in de terreurbestrijding – stel dat al die voorbereidingen worden getroffen en de betrokkenen toch afzien van die uiteindelijke aanslag? In theorie zouden al die voorbereidingen kunnen worden beschouwd als crimineel en dus strafbaar blijven. In de meeste gevallen zullen die voorbereidingen echter pas aan het licht komen *nadat* de aanslag is gepleegd. Dat is simpelweg zo omdat de betrokken politie- en inlichtingendiensten niet wisten dat de daders die voorbereidingen aan het treffen waren, meestal in volstreekte clandestiniteit. Uiteindelijk wordt dat voorbereidend werk overigens aangeduid met termen als ‘conspiratie’, ‘samenzwering’ of ‘complot’⁴, precies om aan te geven dat één

3. Zodra een agressor concrete voorbereidingen treft tot het plegen van een terreurdaad kan hij strafrechtelijk worden gesanctioneerd, precies omdat hij concrete voorbereidingen treft tot het plegen van een terreurdaad, die hiervan onlosmakelijk worden beschouwd. Of om het anders te stellen: de terroristische daad heeft vanaf dat moment een aanvang genomen.

4. Meteen vormt dit de voedingsbodem voor tal van complottheorieën in verband met terrorisme, gegeven de fascinatie die er blijkbaar van uitgaat.

en ander onder de radar van de diensten wordt voorbereid. Aangenomen mag worden dat het *dark number* dan ook groot is als het gaat om politiek geweld.

Overigens valt al dit voorbereidende werk niet eenduidig onder de definitie van strafbaar gesteld gedrag. Personen mogen immers, onder wettelijk bepaalde omstandigheden, schietinstructies volgen, zij mogen appartementen of garageboxen huren, en dergelijke meer. Zo komt terreurbestrijding vaak op gespannen voet te staan met individuele rechten en vrijheden in een rechtsstaat. Het is precies hierdoor dat een groot deel van deze voorbereidende activiteiten behoort tot het werkdomein van de inlichtingendiensten en niet zozeer tot dat van de politie. Het is slechts op het moment dat er aanwijsbaar strafbaar gesteld gedrag kan vastgesteld worden dat de mogelijkheid bestaat een strafrechtelijk onderzoek op te starten, proces-verbaal op te stellen ten behoeve van het Openbaar Ministerie (OM) en er mogelijk een gerechtelijk onderzoek kan volgen onder de leiding van een onderzoeksrechter. Zolang dat niet het geval is, zullen inlichtingendiensten het tot hun opdracht rekenen deze preventieve observatie-opdrachten op zich te nemen ten behoeve van de uitvoerende macht⁵.

Afgezien van dit rafelige vraagstuk wordt radicalisering uiteraard nog met een andere notie van preventie benaderd. Hier wordt ervan uitgegaan dat mensen die geradicaliseerd zijn mogelijk makkelijker tot geweldpleging zullen overgaan. De inrichting van *Lokale Integrale Veiligheidscellen* (LIVC's) in ons land is er dan ook op gericht niet langer aan loutere symptoombestrijding te doen, maar radicalisering in een vroeg stadium meteen tegen te gaan, vanuit de gedachte dat een dergelijke aanpak voorkomt dat gedrag overgaat in een 'passage à l'acte'. Het gaat om een zogenaamde 'geïntegreerde aanpak', waarbij de klassieke repressieve apparaten (zoals politie, inlichtingendiensten, parket, ...) worden betrokken, maar eveneens de maatschappelijke actoren (zoals ouders, gemeentelijke diensten, scholen, sociaal werkers, ...) die radicaliserend gedrag in een erg vroeg stadium kunnen opmerken. De ambitie is het preventief veld te laten aansluiten op het repressief veld.

5. Het is meteen duidelijk dat in dit werkveld mogelijke belangenconflicten bestaan tussen politie- en inlichtingendiensten. Deze zijn niet zozeer het gevolg van wedijver tussen beide diensten, maar het logische gevolg van de onduidelijke contouren van dit werkveld.

De achterliggende gedachte is op zich begrijpelijk, maar niet zonder risico's. De vraag is immers in welke mate een dergelijke benadering erop gericht is om een soort gedachtepolitie op de been te brengen. Er is nog geen sprake van illegaal gedrag of een 'passage à l'acte', enkel van radicale ideeën. Wat mag dat dan wel zijn? Is elke rabiante veganist een potentieel gevaar voor de democratie in ons land? Is elke jongere met uitgesproken ideeën over migratie (pro of contra) mogelijk subversief? Is elke traditionele moslim een risicofactor voor het maatschappelijk weefsel?

Opnieuw moeten we vaststellen dat het hier gaat om een erg rafelig werkveld. En opnieuw moeten we hierbij enig pragmatisme en realisme bepleiten. In het ene geval zullen er redenen zijn om deze vraag bevestigend te beantwoorden, in de meeste andere gevallen zal het antwoord echter negatief zijn. Opnieuw zal de lakmoesproef echter pas opgemaakt kunnen worden op het moment dat het fout loopt en iemand van die cases overgaat tot de 'passage à l'acte' en dus het preventief dispositief *niet* gewerkt heeft. In het overgrote deel van de andere gevallen is er niets aan de hand en is het allemaal een 'storm in een glas water'. Anderen zullen (met evenveel argumenten) kunnen volhouden dat 'de preventieve aanpak gewerkt heeft'. Er is geen heilzaam recept beschikbaar om de voor- en tegenstanders van geïntegreerde preventie van elkaar te scheiden. Beide groepen hebben (hun eigen) (groot) gelijk.

Wat er ook van weze, deze geïntegreerde preventie blijft wezenlijke vragen oproepen. Is het aan een straathoekwerker om een jongen die zijn hart uitgestort heeft over de vragen waarmee hij worstelt door te vertellen aan de politie? Is het aan de OCMW-medewerker om aan de alarmbel te trekken bij de inlichtingendiensten over een gezin dat op de rand van de marginaliteit balanceert? Welk antwoord we ook mogen bedenken op deze vragen, steeds zullen dergelijke vraagstukken het gemoed van werkers op het sociaal middenveld beroeren. Uiteindelijk zullen deze professionals een afweging moeten maken over het feit of zij datgene dat zij vernamen in het kader van hun private relatie met een cliënt, leerling of pupil zomaar kunnen bekendmaken aan andere (repressieve) professionals omwille van 'publieke veiligheidsredenen'.

In laatste instantie is er een debat dat alle voorgaande doorkruist. Het vertolkt een stem die in de huidige tijdsgeest nauwelijks nog te horen is. Het gaat er met name om dat alle voorgaande strategieën en tactieken eigenlijk weinig impact

hebben op de structurele oorzaken van radicalisering. Armoede, ongelijkheid in opleidingsniveau en sociaal kapitaal, etniciteit, werkloosheid en tal van andere maatschappelijke factoren hebben niet alleen een aantoonbare invloed op radicalisering⁶, maar bieden ‘benadeelden’ ook de ultieme rationalisering of legitimering om te streven naar een eerlijker verdeling. Hoe meer iemand ervan overtuigd is dat hij meer achtergesteld is dan iemand anders, hoe meer hij op een radicalere manier verandering zal claimen en mogelijk zal overgaan tot geweldpleging en terrorisme.

Enerzijds ligt de voedingsbodem van radicalisering hoe dan ook in de samenleving zelf en het beleid dat ter zake gevoerd wordt. In die zin is radicalisering geen individuele aangelegenheid, maar een structurele factor. Anderzijds verschaffen die structurele factoren nogal eens de rationalisering of legitimering voor terroristisch handelen, zonder dat terroristen zich afvragen of hun achterstelling meer doorweegt dan die van anderen, die niet overgaan tot het plegen van geweld. Deprivatie is altijd relatief, en kan nooit als excuus gebruikt worden voor terrorisme. Het gaat erom dat de doelen wel legitiem kunnen zijn, maar dat zijn geweldsmiddelen *nooit*.

1.3 Buitenparlementair politiek geweld

Op 18 november 1979 opent **Odon Renard**, een 25-jarige beroepsmilitair, met een jachtgeweer het vuur op de toeschouwers van een veldloop in Hannuit. Voor hij door enkele brandweermannen overmeesterd kan worden, heeft hij al een 16-jarig meisje en een 26-jarige vrouw gedood en ruim twintig anderen verwond. Later zal blijken dat Renard dat weekend het Antwerpse psychiatrisch ziekenhuis waar hij verbleef, had verlaten en naar Hannuit trok. Hij had op de televisie de film *Un tueur dans la foule* gezien, waarin een maniak doorslaat en in een vol stadion lukraak op mensen begint te schieten (Schildkraut, Jaymi Elsass, 2016).

6. Een recent groot onderzoek bij (jong)volwassenen tussen 16 en 30 jaar in België vond een verband tussen gepercipieerde discriminatie en steun voor gewelddadig extremisme (Frounfelker, Frissen, Vanorio, Rousseau, & d’Haenens, 2019).

Hij wordt veroordeeld tot levenslange dwangarbeid, en wordt na enkele jaren overgeplaatst naar een psychiatrische instelling, waar hij nog steeds verblijft. De case van Renard is berucht. Nochtans zal ik dergelijke zaken niet behandelen in dit boek. Het gaat hier immers niet om politiek geweld of terrorisme, maar duidelijk om een mentaal kwetsbare persoon die inderdaad geweld pleegde, maar niet politiek gemotiveerd.

Dit boek behandelt ook niet het jihadistisch geweld dat tot uiting kwam tijdens de aanslagen in ons land op 22 maart 2016, aangezien ik hier in het verleden reeds de publicatie *Jihadi's in België. De route van Zaventem naar Maalbeek* (Ponsaers, 2017) aan wijdde. Ook ga ik niet specifiek in op het Bende van Nijvel-fenomeen. Daarover verzorgde ik immers een publicatie, onder de titel *Loden Jaren. De Bende van Nijvel gekaderd* (Ponsaers, 2018).

Ook ga ik in deze publicatie niet in op de liquidatie van politici, zoals de moorden op de communistische voorman **Julien Lahaut** (+1950) (Vandoorslaer & Verhoeyen, 1985; Gerard, De Ridder & Muller, 2015)⁷ of PS-topman **André Cools** (+1991) (Willems, 1996)⁸, omdat ik hier bewust de *buitenparlementaire* oppositie die terroristische daden of politiek geweld pleegden, wil belichten. Met dit boek wil ik met andere woorden toelichten op welke wijze buitenparlementaire groeperingen met geweld druk en invloed willen uitoefenen op de democratische

7. Geciteerd historisch onderzoek wees uit dat de moord op **Julien Lahaut** (PCB), op 18 augustus 1950 in Seraing, gepleegd werd door **Eugène Devillé**, **François Goossens**, **Alex Devillé** en **Jan Hemelrijck**. 's Avonds belden twee mannen aan bij het huis van Lahaut. Ze identificeerden zich valselijk aan diens vrouw en toen Lahaut toekwam, schoten ze hem met vijf kogels neer. Twee kompanen wachtten hem op in een gestolen auto en de vier mannen sloegen op de vlucht.

8. Op 18 juli 1991 werd Minister van Staat **André Cools** (PS) op 63-jarige leeftijd in Luik doodgeschoten door twee Tunesische huurmoordenaars, **Abdelmanjid Almi** en **Abdeljelil Ben Brahim**, in Sicilië gerekruteerd door personen uit het maffiamilieus. In 1998 veroordeelde een rechtbank in Tunis hen voor de moord op Cools tot 20 jaar opsluiting. Het onderzoek naar de opdrachtgevers sleepte langer aan. De hoofdverdachte van de huurmoord, PS-politicus en voormalig minister **Alain Van der Biest**, pleegde op 17 maart 2002 zelfmoord. In oktober 2003 stonden acht andere verdachten, afkomstig uit de entourage van Van der Biest, terecht voor de moord op Cools. Van hen werden er zes in januari 2004 veroordeeld, namelijk **Richard Taxquet**, **Pino Di Mauro**, **Cosimo Solazzo** en **Domenico Castellino** (20 jaar cel), **Ioachino Contrino** en **Carlo Todarello** (5 jaar cel). Het is echter omstreden of Van der Biest de opdracht gaf. Op 15 maart 2007 werd de straf van **Domenico Castellino** bevestigd in hoger beroep. Tot maart 2006 was hij voortvluchtig, tot hij bij een wegcontrole in Duitsland in hechtenis werd genomen. Hij werd in 2011 vervroegd vrijgelaten.

rechtsstaat en de samenleving, zonder dat zij daarbij democratisch gelegitimeerd werden.

1.4 Waarover gaat dit boek?

Dit boek bevat drie grote delen. De twee eerste delen gaan over het politiek geweld dat ‘van binnenuit gegroeid is’, deel drie gaat over het politiek geweld dat ‘van buitenaf ontstond’. Ik weet dat het een onderscheid is waarover meningen kunnen verschillen. Niets is immers wit of zwart. Maar het gaat er mij om dat ik in de twee eerste delen vormen van terrorisme behandel die gepleegd werden naar aanleiding van conflicten die hun oorsprong vonden in ons eigen land. Dat er banden zijn tussen leden van deze groepen met buitenlandse organisaties doet daaraan niets af. Het gaat dus niet zozeer om ‘home-grown’ terroristen, een omschrijving die nogal eens in de vakliteratuur wordt gehanteerd, en waarbij verwezen wordt naar de herkomst van de plegers. Het gaat dus niet om de herkomst van de daders, maar om het feit dat deze conflicten oorspronkelijk gegroeid zijn in ons land. Dat naderhand deze problematieken een internationaal karakter kregen, zal ik dan ook zo goed mogelijk documenteren.

In het eerste deel behandel ik het politiek geweld gepleegd door de zogenaamde extreemlinkse *Cellules Communistes Combattantes* (CCC) gedurende de periode 1982-1985. Maar daarvoor zal ik eerst uitvoerig ingaan op de context waarin één en ander plaatsvond, meer bepaald op de contestatie van het NAVO-dubbelbesluit in ons land in 1979, te midden van de Koude Oorlog. Ook schets ik eerst de opkomst en neergang van de *Rote Armee Fraktion* (RAF) in de toenmalige Duitse Bondsrepubliek. Daarna ga ik in op de zaak *Graindorge*, die als proloog op het politiek geweld van de CCC dient gelezen te worden, om dit deel te besluiten met de gewapende strijd gevoerd door **Pierre Carette** en zijn medestanders. Ik sluit dit thema af met een reeks vragen die de CCC-terreur oproept en een korte noot omtrent de mysterieuze zaak Systemans.

Het tweede deel gaat ook over ‘van binnenuit gegroeid politiek geweld’, namelijk twee extreemrechtse private militias, die hun oorsprong vonden in het oorlogsverleden van ons land. Ik ga hier eerst in op de wet op het verbod van private militias in België en schets de ideologische achtergrond en oorsprong

ervan. Daarna bespreek ik het *Front de la Jeunesse* (FdJ), veroordeeld als private militie, en welke soort van politiek geweld door deze groepering werd gepleegd. Verder ga ik in op *Westland New Post* (WNP), een groep die uit de as van het FdJ ontstond, om dit deel af te sluiten met een milieuschets van ex-rijkswachter **Martial Lekeu**, één van de aanstichters van de oprichting van de *Groep G*, eveneens in het verlengde van het politieke geweld van FdJ. Dit subthema wordt dan afgesloten met de *Vlaamse Militanten Orde* (VMO), eveneens veroordeeld als privé-militie, met een korte uitweiding over de groep *Blood & Honour* en de zaak **Hans Van Temsche**.

Het derde deel gaat over diverse vormen van ‘van buitenaf ontstaan’ terrorisme. Het deel opent met het politiek geweld in ons land dat voortvloeit uit het Israëliisch-Palestijns conflict, dat leidde tot geweldpleging in België. Het gaat voornamelijk over het terrorisme van de organisatie van **Abu Nidal**. Eerst wordt kort de internationale context geschetst, om daarna in te gaan op een aantal aanslagen in ons land uitgevoerd door deze terreurgroep. Zo komen achtereenvolgens de aanslag van 27 juli 1980 op joodse kinderen in Antwerpen, de moord op **Naïm Khader**, de gematigde PLO-vertegenwoordiger, op 1 juni 1981, de bomaanslag op een Antwerpse synagoge op 20 oktober 1981, de gijzeling van de familie Houtekins-Kets, de ontvoering van **Jan Cools** en de *Silco*-affaire aan de beurt.

Vervolgens behandel ik het politiek geweld in ons land dat zijn oorsprong vindt in Marokko. In essentie wordt hier de geschiedenis van **Abdelkader Belliraj** behandeld. Hier wordt de politieke context in Marokko geschetst en het ontstaan van de *Groupe Islamique Combattant au Maroc* (GICM). In deze hoofdstukken wordt verder aandacht besteed aan zes moorden die in deze context werden gepleegd. Een later hoofdstuk gaat over de opbouw van een eigen terreurnetwerk van Belliraj in Marokko, de overval op de hoofdzetel van *Brink's Ziegler* in het Groothertogdom Luxemburg, de interceptie van Belliraj en het proces in Marokko tegen diens netwerk. Hier rijzen vragen omtrent de rol van de inlichtingendiensten in België en Marokko. Er wordt besloten met een aantal aanslagen die in ons land werden gepleegd door zogenaamde ‘lone wolves’.

In laatste instantie wordt aandacht besteed aan het ‘van buitenaf ontstaan geweld’ in Turkije. Twee hoofdstukken gaan hierover. Een eerste behandelt de moord op **Dursun Aksoy**, de attaché van de Turkse ambassade in Brussel op 13

juli 1983. Eén en ander wordt gekaderd in de strijd die bepaalde organisaties leveren over de Armeense genocide. Een verder hoofdstuk behandelt de zaak van de Turkse militante **Fehriye Erdal** van de *Revolutionaire Partij voor de Bevrijding van het Volk* (DHKP-C), die betrokken raakt bij een drievoudige moord op 9 januari 1996 in Istanbul en later in ons land wordt gevat, om naderhand weer aan de haal te gaan.

Het boek sluit af met een analytische conclusie. Er werd een naamregister toegevoegd zodat de lezer op een vlotte wijze zijn weg kan vinden in de personen die vermeld worden. Alle namen van de personen die vet staan in de tekst zijn terug te vinden in het naamregister. Een bibliografie werd eveneens voorzien, alsook een lijst van gehanteerde afkortingen. Verder werd een chronologische lijst toegevoegd van terreuraanslagen die in ons land werden uitgevoerd sinds WOII. Op deze wijze hoop ik een houvast te bieden voor wie zich nader wil informeren over terrorisme en politiek geweld in België, maar ook (en vooral) om het fenomeen te plaatsen in zijn historische context. Het boek steunt voornamelijk op documentenanalyse, en werd aangevuld met interviews met bevoorrechte getuigen van specifieke onderdelen.